

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دکتر علی شریعتی

چکیده مقالات

همایون شیرازی

دین و فرهنگ

۱۶ و ۱۷ اردیبهشت ۱۳۸۲

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی
مشهد مقدس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده مقالات

همایش نقش و اهمیت خراسان
در پهنه تاریخ و فرهنگ ایران

۱۶ و ۱۷ اردیبهشت ۸۲

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

مشهد مقدس

- ۳۵..... وحدت خراسانیان و ترکان از دیدگاه خواجه نظام الملک طوسی (آقای علی اکبر کجباف)
- ۳۷..... (آقای عمران گاراژیان)
- ۳۹..... مدارس خراسان از اسلام تا دارالقنون (آقای دکتر یوسف متولی)
- جستاری بر زمینه‌های برآمدن اشکانیان در خراسان بزرگ در ساختار
- مثلت: یونانیان - اشکانیان رومیان (آقای دکتر اصغر محمود آبادی)
- ۴۱..... نقش دولت سربدار در تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در قرن هشتم
- ۴۴..... (آقای حسین مرادی نسب)
- ۴۵..... اسماعیلیه معاصر در خراسان (خانم دکتر مریم معزی)
- ۴۶..... خراسان در دوره امویان: سکوت یا مبارزه؟ (آقای دکتر اصغر مصدق)
- اقلیتهای قومی در خراسان بزرگ و نقش آنها در تاریخ اجتماعی ایران
- ۴۷..... (آقای سید محمد علی موسوی)
- ۴۹..... خراسان در عهد تیموریان (آقای دکتر حسن میرجعفری)
- ۵۱..... سایه سبک خراسانی بر شعر نیمایی اخوان ثالث (م.امید) (آقای جواد میزبان)
- ۵۳..... خراسان به روایت ایزیدور خاراگسی (آقای براتعلی نجف زاده)
- ۵۴..... اقدامات و موقوفات نادرشاه و علিশاه افشار در مشهد (آقای رضا نقدی)
- یوسف‌خان هراتی، بحرالنفوس و مشروعه خواهی در مشهد ۱۳۳۰ - ۱۳۲۴ ه. ق
- ۵۵..... (آقای دکتر مرتضی نورایی)
- ۵۶..... علل و عوامل مهاجرت ترکمانان سلجوقی به خراسان (آقای دکتر هادی وکیلی)
- ۵۸..... خراسان بزرگ در عهد سامانیان متبلور شد (آقای دکتر جواد هروی)
- ۶۰..... خراسان در عصر صفویه (آقای دکتر کریم یوسف جمالی)

اقلیتهای قومی در خراسان بزرگ و نقش آنها در تاریخ اجتماعی ایران

سید محمد علی موسوی
کارشناس تاریخ - پژوهشگر

خراسان، این ایالت پهناور و پرآوازه با موقعیت حساس و جایگاه رفیع خویش در تاریخ و فرهنگ ایران زمین نقش فعالی را در جذب و تحرک اقوام مهاجر ایفا نموده است. بی شک بررسی چگونگی تأثیرپذیری و تأثیرگذاری قومیت‌های مختلف در خراسان و ایران به روشن شدن مسائل مهمی همچون ریشه‌یابی تضادهای اجتماعی، مشکلات سیاسی و آسیب‌های اقتصادی در تاریخ نوین ایران منجر خواهد شد. از آنجا که تسلط و جوشش جمعیت عشایری در تاریخ ایران باعث ایجاد نظام‌های سیاسی، ستیزهای قومی، مرزبندی‌ها و تحرکات مختلفی بوده است، لذا تمایزات زبانی، نژادی، مذهبی و جغرافیایی بین اقوام و عشایر متعدد در خراسان دوران اسلامی، به چالش‌های اجتماعی، عدم انسجام فرهنگی، فرایندهای متغیر اقتصادی و سیاسی و ... منجر می‌شده و لذا همزمان با ورود اقوام مختلف از سمت شرق به ایران و رویارویی گروه‌های اجتماعی (روستایی و عشیره‌ای / عرب و عجم / حاکم و محکوم و ...) تحولات داخلی ایران و خراسان روز بروز وخیم‌تر و پیچیده‌تر می‌گشت.

موضوع این پژوهش پیگیری تاریخ خراسان طی قرون اولیه اسلامی تا زمان مغولان و بررسی اثرات ورود و تحرکات اقوام مختلف (اعراب، ترکان، بلوچ‌ها و ...) بگونه‌ای است که به روشن شدن نقش قومیت‌ها در روند حوادث سیاسی، تاریخ اجتماعی و برخی جنبه‌های تحولات اقتصادی و فرهنگی در خراسان بزرگ کمک نماید. بدین منظور با اشاره‌ای مقدماتی به مسئله قومیت در ایران و تفاوت آن با دیگر کشورها، فرایند مهاجرت‌ها و برخوردهای قومی در دو سده اولیه اسلامی، نقش اقوام در تعارضات اجتماعی و سیاسی، روابط مهاجران و بومی‌ها و ... در فصل اول مورد بحث قرار گرفته و در فصل دوم با پیگیری مسئله هجوم ترکان در سده‌های ۴ و ۵ ق، محورهای فوق‌الذکر در این دوران بررسی می‌شود. بویژه مهمترین نتایج شکل‌گیری حاکمیت ترکان در ایران و تشدید تضادهای قومی و فرهنگی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. فصل سوم به مطالعات تاریخ اجتماعی خراسان در سده‌های ۶ و ۷

اختصاص دارد که با نتیجه‌گیری درباره پی‌آمدهای مختلف تحرکات جمعیتی و تعارضات قومی، پیش‌زمینه‌ای را برای تداوم بحث در تاریخ اجتماعی خراسان در دوران معاصر فراهم می‌سازد. برای انجام این تحقیق بدیع که دشواریهای بسیاری نیز داشته، منابع و مآخذ تاریخی، جغرافیایی و مطالعات اجتماعی مورد مطالعه و کنکاش قرار گرفت. به رغم کم‌توجهی مورخان به تاریخ اجتماعی و حتی تاریخ خراسان، مطالب ارزنده و پراکنده‌ای استخراج و بازبینی گردید که حتی اگر نتوانسته باشد در قالب این پژوهش، منسجم و سودمند گردد، لیکن امید است رهگشای مطالعات تکمیلی تاریخ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و .... خراسان بزرگ و همیشه سرافراز در آینده باشد.